

УДК 930+94(477)

Марія Шевченко

МАТЕРІАЛИ ОСОБОВОГО ФОНДУ АКАДЕМІКА К. ВОБЛОГО ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

У статті на основі аналізу документів особового фонду К. Воблого з'ясовано інформативні можливості для дослідження його життя та діяльності, а також відображення в них історії Академії наук УРСР. Висвітлено наукові дослідження вченого у період Другої світової війни. Проаналізовано листування К. Воблого, яке визначає коло його наукового спілкування.

Ключові слова: К. Воблий, Друга світова війна, евакуація, діяльність, АН УРСР.

Рукописна спадщина вчених України все частіше стає об'єктом наукових розвідок. У дослідженні приватного життя відомих людей особливого значення набувають джерела особового походження: спогади, щоденники, приватне листування, життєписи, автобіографії, подорожні нотатки тощо. Цінність цих джерел зумовлюється особливостями їх походження, оскільки вони належать конкретному автору, а відтак відображають безпосереднє сприйняття ним навколишнього світу, історичних подій і явищ [25, с. 413]. Як відомо, ХІХ – початок ХХ ст. були часом розквіту мемуаристики. З настанням радянських часів писати мемуари, вести щоденники, зокрема в Україні, стало справою небезпечною. Щоденники наукових і культурних діячів ХХ ст. є унікальним історичним джерелом, бо зафіксовані в них події, перетворюються на своєрідний документ тоталітарної епохи. Останнім часом опубліковано вже чимало щоденників повним обсягом чи фрагментами, зокрема В. Вернадського, С. Єфремова, М. Василенка та ін. [1]. Сучасні рукописні особові фонди мають ще чимало документів приватного походження, що не оприлюднені друком.

Життя і творчість Костянтина Григоровича Воблого були об'єктом дослідження істориків в статтях М. Кикотя, І. Лисовченко та Г. Швидько [29; 30; 36]. У 2010 р. Г. Швидько опублікувала частину автобіографії К. Воблого, у якій йдеться про його дитячі та студентські роки [37]. Вчені Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка досліджували діяльність академіка, як економ-географа. Важливими є наукові роботи В. Матвієнка, М. Пістуна та В. Руденка, в яких розглянуто формування і розвиток української економіко-географічної школи К. Воблого [31; 34–35]. Деяку інформацію про наукову діяльність вченого також знаходимо у виданнях з історії Національної академії наук України [26; 27; 28].

За наявності загалом чималої кількості праць про К. Воблого, в яких розглянуто різні аспекти його наукової та організаційної діяльності, тим не менше, до сьогодні не створено його ґрунтового наукового життєпису. Це можливо лише за умови аналізу великого комплексу документальних і наративних джерел, оскільки вони відображають світогляд К. Воблого та допомагають сучасникам повніше й адекватніше сприймати події того часу.

Мета даної розвідки – здійснити короткий аналіз тієї частини рукописної спадщини К. Воблого, який дозволяє виявити особливості наукових досліджень періоду Другої світової війни.

Джерельною базою дослідження є рукописні матеріали особового фонду К. Воблого, які знаходяться в Інституті Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України. Архів академіка до бібліотеки передала дружина його сина – Вадима Костянтиновича, Ольга Федорівна Вобла в лютому 1967 р. Загалом він містить 795 одиниць зберігання. Зрозуміло, що в межах однієї статті неможливо зробити повний аналіз такого великого за обсягом фонду. У статті акцентується увага на документах, які хронологічно охоплюють період німецько-радянської війни, а тематично – пов'язані з історією Академії наук.

За видовими ознаками матеріали фонду – це переважно кілька автобіографій вченого, щоденник, епістолярій та плани виконання різних справ. Зазначимо, що епістолярна спадщина вченого, яка складає досить об'ємний і цікавий масив фонду майже не вивчалась. Серед матеріалів Костянтина Григоровича знаходимо листи до нього відомих економістів М. Птухи, П. Ожевського та Я. Фейгіна; економікогеографів А. Синявського та І. Мукомеля; істориків М. Петровського та В. Пічети. К. Воблий листувався з українськими поетами, зокрема П. Тичиною та Н. Бажаном. Принагідно зауважимо, що частина епістолярної спадщини К. Воблого відклася у фондах А. Кримського, В. Вернадського та В. Данилова і частково була опублікована.

Костянтин Григорович Воблий (1876–1947 рр.) народився в сім'ї священика, його освітній шлях – Полтавська духовна семінарія, Київська духовна академія та Варшавський університет. У 1919 р. він був обраний академіком УАН по кафедрі прикладної економіки. К. Воблий належав до

генерації вчених, світогляд яких був сформований у дорадянський час. З приходом радянської влади він відчув на собі, що буває за «апологію капіталізму».

У фонді К. Воблого зберігається машинопис його промови з самокритики наукових праць [19]. Записи, по суті, є його поясненнями своєї позиції у зв'язку зі звинуваченнями у «відстороненні від планового соціалістичного будівництва». К. Воблий пише: «Мое наукове життя пройшло в невпинній плановій роботі. Зрозуміло, можна знайти в мене багато хиб. Дуже буду радий, коли економісти будуть теоретиками, дадуть схему, яку я не спроможуся дати. Я буду вітати, допомагати, але я веду свою невеличку роботу і невпинно веду її 35 років» [19, с.19]. К. Воблий став на захист української науки, йому вдалося вберегтися від можливого жорсткого повороту долі. Переважно його наукове життя пов'язане з діяльністю Академії наук УРСР, в стінах якої він розгорнув велику наукову роботу: організував Товариство економістів (1919 р.), працював у складі Комісії для вивчення природних багатств України (1919–1921 рр.), упродовж 30-х рр. керував Комісією з вивчення народного господарства України, був віце-президентом ВУАН (1928–1930 рр.), очолював академічний Інститут економіки (1943–1947 рр.).

Під час окупації України (1941–1943 рр.) К. Воблий жив і працював у столиці Башкирії, місті Уфа, куди впродовж липня-серпня 1941 р. евакуювалися академічні заклади з України. Напередодні війни вчений завідував сектором економічної географії Інституту економіки АН УРСР. В евакуації з липня 1941 р. Інститут економіки АН УРСР існував як відділ Інституту суспільних наук, до якого входив ще ряд академічних інститутів [27, с. 514]. К. Воблий очолив відділ економіки, під його керівництвом вчені працювали над дослідженням сировинних та енергетичних ресурсів республіки Башкирія. Співробітники відділу економіки працювали над дослідженням «Уфа, як індустріальний вузол» [26, с. 298]. Науковцями опрацьовано матеріали з історії міста, його перспективного розвитку у зв'язку з евакуацією підприємств під час війни та планами подальшого розміщення продуктивних сил після війни.

Досліджуючи особові документи Костянтина Григоровича знаходимо рукописи праць, в яких досліджуються природні ресурси Башкирії: «Природні умови господарської діяльності у БАРСР», «Основні завдання та заходи з мобілізації ресурсів Башкирської АРСР», «Економіко-географічне положення Уфи» [13;15;16]. Поет П. Г.Тичина знаючи, що К. Воблий досліджував природні ресурси Башкирії і, бажаючи допомогти в цьому, писав: «... Передаю Вам рукопис башкирського епосу «Ідукай і Марадим». Багато я по ньому маю різних виписок. Вам я на окремому аркуші подаю цифри сторінок лише тих місць, що торкаються річок, озер, долин, відрогів хребта Уралу й самого характеру місцевості...» [22]. Принагідно зазначимо, серед документів фонду академіка зберігаються й інші листи Павла Григоровича, але хронологічно вони не відносяться до даної розвідки. К. Воблий і П. Тичина були знайомі ще до революції, оскільки майбутній поет навчався на економічному факультеті Київського комерційного інституту (1913–1917 рр.), де Костянтин Григорович тоді обіймав посаду декана факультету.

В особовому фонді академіка зберігаються щоденникові записи періоду евакуації, а саме – з 22 серпня 1942 – по 16 січня 1943 рр. Записи зроблено у звичайному зошиті в лінійку на 11 аркушах, з закресленнями та скороченнями. Перший та останній аркуші відсутні [21]. Незважаючи на певну змістовну фрагментарність, щоденник є цікавим історичним джерелом для реконструкції життя вченого та висвітлює його співпрацю з іншими науковцями. Зокрема, з щоденника видно, як вченому вдалося організувати в евакуації повноцінну науково-дослідну роботу. Так, К. Воблий надавав важливого значення організації конференцій з питань відновлення народного господарства, під його керівництвом розроблялися проекти відбудови визволених районів України. Велику увагу він приділяв питанням підготовки наукових кадрів та їх професійному зростанню. У щоденнику міститься детальний опис документів, необхідних для захисту дисертаційних праць [21, арк. 4–5 зв.]. Так, за час перебування Інституту економіки в Уфі під керівництвом Костянтина Григоровича М. Середенко написав та захистив кандидатську дисертацію на тему: «Металургійна промисловість УРСР», П. Ожевський – «Комплексний розвиток Туймазинського району Башкирії» [26, с. 299].

У щоденнику зустрічаються і записи автора на побутові теми, як-от: про перепустки на харчування для своєї дружини Раїси Гуріївни та невістки Ольги Федорівни, про відсутність електроенергії, про талони на взуття та ін. [21, арк. 3]. Ці свідчення також важливі для об'єктивного сприйняття життя того часу.

У фонді літературознавця та педагога В. Данилова збереглося 17 листів до нього академіка К. Воблого, які охоплюють 1942–1946 рр. [23–24]. В епістолярії йде мова про наукові питання, плани та надії на майбутнє. Листи, які охоплюють період війни, пронизані вболіванням за долю країни. Досить значне місце посідають особисті переживання К. Воблого щодо залишеного ним архіву в Києві. З листа від 13 грудня 1942 р. відомо, що у К. Воблого лікарями була виявлена злаякісна анемія [23, лист 3]. В подальших листах він писав В. Данилову, що сил вже не вистачало

на адміністративну роботу. Він мав велике бажання присвятити себе науковим дослідженням [24, лист 2]. Їхні листи проникнуті відчуттям справжньої дружби та взаємоповаги.

Матеріали особового фонду К. Воблого дають підстави говорити про нього не тільки як економ-географа, а й як історика. В період евакуації він був членом Комісії з історії Вітчизняної війни в Україні Академії наук УРСР. У фонді зберігається його записи з історії України, в яких він обґрунтовує необхідність вивчати історію свого народу [12]. К. Воблий був співавтором «Нарису історії України», виданого у 1942 р. в Уфі. Над нарисом працювали відомі українські історики К. Гуслистий, М. Петровський, Ф. Лось, В. Дядиченко, М. Супруненко, та Ф. Ястребов. Автори здійснили систематичний виклад історії України з найдавніших часів до початку війни. Костянтин Григорович написав розділ «Фізико-географічна характеристика України». Книга використовувалась у роки війни як навчальний посібник, а також для популяризації історичних знань серед широкого кола громадськості [32].

У 1942 р. К. Воблого обрано директором відновленого Інституту економіки. В евакуації вчені-економісти розробляли проекти відбудови народного господарства. Зокрема, вони склали економіко-географічну карту для кожної області Лівобережної України. У 1943 р. вчені під керівництвом К. Воблого працювали над дослідженням «Народне господарство України», в якому докладно проаналізували стан народного господарства країни напередодні війни. Дослідженням цієї теми вчений займався разом з економістами В. Воблим (сином), М. Середенком, П. Хромовим, З. Шульгою, Л. Яснопольським. В цій науковій праці дослідники вперше описали різні галузі народного господарства України в їх історичному розвитку [26, с. 299].

На сторінках щоденника вченого знаходимо записи, що стосуються стану народного господарства України: відновлення Донбасу, металургійного комплексу та цукрової промисловості [21, арк. 12]. Важливим сюжетом у його щоденнику є оцінка стану народного господарства в регіонах України після звільнення від німецьких загарбників. 15 грудня 1942 р. вчений занотував: »Необхідно зайнятися експериментальним вивченням втрат та збитків у звільнених районах. На основі цих досліджень розробити показники на душу населення та кв. метри. За схемою сільради, міські комісії, обласні комісії» [21, арк.9]. У 1943 р., перебуваючи в евакуації, К. Воблий очолював в Інституті економіки бригаду з проблем розміщення та відбудови харчової промисловості на Україні.

Складовою частиною рукописної спадщини К. Воблого є масив документів з наукових праць і робочих матеріалів щодо післявоєнного відновлення народного господарства України. Серед його матеріалів знаходимо доповідь вченого на засіданні Відділу суспільних наук про перспективи розміщення промисловості після війни, а також тези доповіді про відновлення цукрової промисловості України [10; 14]. Обидва документи досить докладно інформують дослідника про розробку вченими Інституту економіки щодо проблем відбудови народного господарства України.

Досліджуючи особові документи К. Воблого, переконаємося у чіткому плануванні ним своїх наукових досліджень. Незважаючи на всі труднощі воєнного часу та стан здоров'я, вченому вдалося в евакуації опублікувати монографію «Організація роботи наукового працівника». Працюючи над цим дослідженням, К. Воблий радився з В. Вернадським. Листи К. Воблого опубліковані у багатотомному виданні «Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими» [5]. В листах ідеться про пошуки першоджерел та літератури з історії великих наукових відкриттів та винаходів.

В монографії «Організація роботи наукового працівника» представлено принципи наукової діяльності видатних вчених світу, а також великий особистий досвід академіка К. Воблого. Для написання монографії він проаналізував біографії істориків В. Ключевського та С. Соловйова, фізіологів І. Павлова та І. Сеченова, математиків Л. Ейлера та К. Гаусса і першої жінки, лауреата Нобелівської премії, Марії Склодовської-Кюрі. Працюючи з епістолярною спадщиною Ч. Дарвіна, академік зауважив, що листи вченого – це жива, глибоко повчальна історія діяльності великого натураліста [4; с. 56]. Ця унікальна робота, яка не мала аналогів, представляла собою надзвичайно цінний посібник для наукових працівників і витримала три видання. Принагідно зауважимо, що частина зібраного матеріалу для написання наукового дослідження залишилась неопублікованою, зокрема, з питання творчого процесу у науковому дослідженні. В фонді вченого зберігаються записи з різних джерел про життя та діяльність видатних письменників, поетів та художників. Загалом це 245 аркушів рукопису, який вчений ретельно записував упродовж кількох десятиліть [19].

9 травня 1943 р. уряд СРСР прийняв ухвалу про переведення АН УРСР до Москви. Переїзд мотивувався тим, що в Москві створювалися кращі умови для наукової діяльності вчених. В автобіографії К. Воблого записано, що він прибув до м. Москви у серпні 1943 р. Там він працював над збиранням архівних матеріалів для написання IV та V томів історії цукробурякової промисловості [6]. Наукові дослідження з цієї теми вчений завершив вже після війни, але вони не були опубліковані та зберігаються в його особовому фонді [10;11].

У 1944 р. К. Воблий повернувся у звільнений, але майже вщент зруйнований Київ. В архіві є власноручний запис вченого, в якому він перераховує пограбоване майно. Серед багатьох цінних речей, він вказує на розкрадання бібліотеки та рукописів його наукових робіт [20].

Того ж року він опублікував невелику за обсягом книжку «Київ – серце України», написану в доступній для пересічного читача формі, легко і невимушено [2]. З епістолярної спадщини вченого відомо, що він був особливо задоволений цією роботою: «Мені здається, дав вдалу композицію Києва як політичного, наукового та культурного центру УРСР» [24, лист 4]. В нарисі вчений описав історію Києва, зауваживши вдале географічне розташування столиці. У ньому автор написав про пошкоджені нацистами підприємства та історичні пам'ятки міста, намалював яскраву картину майбутніх перспектив. Його нарис по праву можна назвати поетичною одою Києву.

До 25-річчя АН УРСР створено ювілейну комісію, до складу якої увійшли відомі науковці В. Вернадський, М. Птуха, О. Богомолець, П. Тичина, К. Воблий та ін. Завданням вчених було написати історичний нарис Академії наук, оскільки вони були одними із перших її академіків та впливали на становлення і розвиток української науки [7, арк. 15]. З епістолярної спадщини Костянтина Григоровича стає відомо, що велика праця з історії Академії наук, над якою працювали вчені, залишилась неопублікованою [24, лист 3]. До 25-річчя АН УРСР в газеті «Радянська Україна» була опублікована невелика стаття К. Воблого, про створення, етапи розвитку та досягнення Академії [3]. У його фондів зберігаються 29 аркушів рукопису праці з історії Національної Академії наук України, написаної вченим у 1938 р. [8]. Хоча, як видно з документу «Мої плани», датованого 1946 р., він збирався писати мемуари, в яких хотів висвітлити процес становлення Академії наук [18]. Але доля вирішила інакше. 12 серпня 1947 р. К. Воблий помер.

Отже, матеріали особового фонду К. Воблого мають велике значення в дослідженні наукового доробку вченого. Вони дають підстави доповнити біографію академіка відомостями про період евакуації, про особливості наукових досліджень воєнного періоду та про співпрацю з діячами української науки і культури. Документи особового фонду К. Воблого можуть бути використані, як джерело до історії установ, з якими пов'язана діяльність академіка.

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Дневники. 1917–1921 / К. Воблий / Сост. С. Н. Киржаев и др. – К.: Наукова думка, 1997. – 326 с.; Єфремов С. О. Щоденник. 1923–1929 / Упоряд. О. С. Путро та ін. – К.: Газета «Рада», 1997. – 834 с.; Василенко М. П. Вибрані твори. Т. 3: Спогади. Щоденники. Листування / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису та ін. / М. П. Василенко. – К.: Академперіодика, 2008. – 718 с.
2. Воблий К. Г. Київ – серце України / К. Г. Воблий. – Укрдержвидав: Київ-Львів, 1944. – 32 с.
3. Воблий К. Г. З минулого / К. Г. Воблий // Радянська Україна. – 1944. – 26 вересня. – С. 3.
4. Воблий К. Г. Организация труда научного работника (методика и техника) / К. Г. Воблий. – Уфа: Изд-во АН УРСР, 1943. – 160 с.
5. Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 1: Листування: А – Г / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Архів РАН; ред. кол.: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова), В. А. Смолій та ін.; уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв та ін. – К., 2011. – С. 695–700. – (Вибрані наук. пр. акад. В. І. Вернадського, т. 2).
6. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУ ім. В. І. Вернадського НАНУ), ф. 38, спр. 2, 2 арк.
7. ІР НБУ ім. В. І. Вернадського НАНУ, ф. 38, спр. 4, 17 арк.
8. Там само, спр. 21, 29 арк.
9. Там само, спр. 22, 4 арк.
10. Там само, спр. 54, 236 арк.
11. Там само, спр. 57, 753 арк.
12. Там само, спр. 62, 3 арк.
13. Там само, спр. 74, 44 арк.
14. Там само, спр. 81, 2 арк.
15. Там само, спр. 109, 20 арк.
16. Там само, спр. 152, 24 арк.
17. Там само, спр. 163, 19 арк.
18. Там само, спр. 169, 1 арк.
19. Там само, спр. 197–199, 245 арк.
20. Там само, спр. 455, 4 арк.
21. Там само, спр. 456, 11 арк.
22. Там само, спр. 631, 1 арк.
23. ф. 53, спр. 80–86, 7 листів.
24. Там само, спр. 87–96, 10 листів.
25. Історичне джерелознавство: Підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2003. – 488 с.
26. Історія Національної академії наук України (1941–1945): Частина 1. Документи і матеріали / Редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) та ін. – К., 2007. – 808 с.
27. Історія Національної академії наук України (1941–1945): Частина 2. Додатки / Редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) та ін. – К., 2007. – 576 с.
28. Історія Академії Наук УРСР у 2-х кн. Кн. 1 / редкол.: Б. Є. Патон та ін. – К.: Вид-во «Укр. рад. Енциклопедія» 1967. – 835 с.; Історія Академії Наук Української РСР / За ред. Бабко А. К., К.: Вид-во «Укр. рад. Енциклопедія», 1967. – 275 с.; Історія Академії наук Української РСР / Б. Є. Патон и др. – Киев: Наукова думка, 1979. – 835 с.; Палладін О. В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки 1919–1944. / О. В. Палладін. – К.: Вид-во АН УРСР, 1945. – 109 с.; Терлецький В. М. Академія наук Української РСР 1919–1969: короткий іст. нарис / В. М. Терлецький. – К.: Наук. думка, 1969. – 295 с.
29. Кикоть М. Життєвий і творчий шлях професора К. Г. Воблого (1876–1947 рр.) / М. Кикоть // Часопис української історії. – Вип. 26. – К., 2013. – С. 97–100.
30. Лисовченко І. Д. Костянтин Григорович Воблий / І. Д. Лисовченко. – Фонди відділу Рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 24–32.
31. Матвієнко В. М. Теоретичні аспекти української економічної і соціальної географії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / В. М. Матвієнко. – К., 2000. – 20 с.
32. Нарис історії України / К. Г. Гуслистый, Л. М. Славін, Ф. О. Ястребов. – Уфа: Вид-во АН УРСР, 1942. – 212 с.
33. Народне

господарство Радянської України: До 25-ліття Великої Жовтневої соціалістичної революції. – Уфа: Вид-во АН УРСР, 1943. – 100 с. 34. Пістун М. Д. Костянтин Григорович Воблий – видатний український економіко-географ / М. Д. Пістун. – К.: ВИД, 2006. – 34 с. 35. Руденко В. П. Розвиток географічних засад раціонального природокористування в Україні у першій половині ХХ ст. / В. П. Руденко // Український географічний журнал. – 2005. – № 1. – С. 11–17. 36. Швидько Г. К. Орільський талант / Г. К. Швидько // Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2002 рік: Бібліогр. покажчик / Упоряд. І. Голуб. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2001. – С. 122–126. 37. Швидько Г. К. Нелегкий шлях до вершин науки / Г. К. Швидько // Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2011 рік – І півріччя: Бібліогр. видання. У 2-х ч. Ч. І. / Упоряд. І. Голуб. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2010. – С. 140–143.

Марія Шевченко

МАТЕРИАЛЫ ЛИЧНОГО ФОНДА АКАДЕМИКА К. ВОБЛОГО КАК ИСТОРИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК

В статье на основе анализа документов личного фонда К. Г. Воблого выяснены информационные возможности для исследования его жизни и деятельности, а также отображение в них истории Академии наук УССР. Освещены научные исследования ученого в период Второй мировой войны. Проанализирована переписка К. Г. Воблого, которая определяет круг его научного общения.

Ключевые слова: К. Г. Воблый, Вторая мировая война, эвакуация, деятельность, АН УССР.

Maria Shevchenko

MATERIALS PERSONAL FUNDS ACADEMICIAN K. VOBLY AS A HISTORICAL SOURCE

The article based on the analysis of documents from the personal fund of K. G. Vobly's, clarified informative opportunity to study his life and activities as well as reflection of history the Academy of Sciences of Ukraine. Elucidates research of the scientist during World War II. Correspondence K. G. Vobly's, which defines the terms scientific communication are analyzed.

Key words: K. G. Voblyi, World War II, evacuation, activity, the Academy of Sciences of Ukraine.

УДК 930.1:[94(477):94(430)]:355.01

Олександр Марущенко

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО ПОЧАТОК НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1941–1945 рр.

У статті аналізуються основні тенденції та особливості дослідження сучасною вітчизняною історіографією окремих аспектів початкового періоду німецько-радянської війни 1941–1945 рр., пов'язаних з поразками і невдачами Червоної армії у зіткненнях з військами Вермахту влітку-восени 1941 р., морально-політичним і психологічним станом військовослужбовців і цивільного населення, мобілізаційною і евакуаційною політикою сталінського режиму. Констатуються актуалізація і активізація дослідницьких зусиль українських істориків у даній тематичній ніші, зумовлені, зокрема, 75-річчям від часу нападу нацистської Німеччини на СРСР. Виокремлюються новітні історіографічні інтерпретації цієї теми та перспективи її подальшого вивчення.

Ключові слова: історіографія, СРСР, Німеччина, Червона армія, Вермахт.

75-річчя початку німецько-радянської війни 1941–1945 рр. спонукає українських науковців уважно проаналізувати нинішній стан вітчизняної історіографії цієї проблеми і зокрема об'єктивно з'ясувати причини невдач і поразок Червоної армії у найскладніший, початковий період цієї війни влітку-восени 1941 р. До них тривалий час традиційно відносилися помилки в оцінці можливого часу нападу німців на СРСР, його начебто раптовість і неочікуваність, перевага агресора у силах, досягнута його багаторічною підготовкою до війни; використання воєнно-економічного потенціалу чи не всієї Європи, концентрація Німеччиною та її союзниками колосальних збройних сил і найновішої техніки та озброєнь вздовж радянського кордону, бойовий досвід німецьких військ, одержаний під час війни на Заході тощо [1, с.4].

За останні чверть століття вітчизняні історики, працюючи в якісно нових умовах радикального перегляду збанкрутілих концептуально-методологічних і теоретичних засад радянської доби, архівної революції 1990-х – 2000-х рр., інтернаціоналізації української історичної науки, суттєво поглибили своє розуміння і бачення головних проблем початкового етапу німецько-радянської війни. Про це свідчить поява змістовних наукових праць В. Гриневича [2], В. Грицюка [3], М. Ковалю [4], О. Лисенка і В. Грицюка [5], Ю. Ніколайця [6], І. Патриляка і М. Боровика [7] та інших істориків,